

JAKAB Nóra* – MÉLYPATAKI Gábor**
A vízhez való jog, mint szociális alapjog***

1. A szociális védelem minimum szintje – Nemzetközi kontextus

2004-ben az ILO által létrehozott World Commission on the Social Dimension of Globalization (A Globalizáció Szociális Dimenziójával Foglalkozó Világbizottság) többek között arra a következtetésre jutott, hogy „*el kell fogadni a szociális védelem minimális szintjét, s azt vitathatatlanul a világgazdaság társadalmi-gazdasági szintjén kell meghatározni*”. A globalizáció technológiai és egyéb előnyei ellenére a Bizottság figyelmeztetett arra, hogy a globalizáció uralkodó modellje erkölcsileg elfogadhatatlan, politikailag és gazdaságilag nem fenntartható, és rámutatott a globalizáció súlyosan kiegyensúlyozatlan eredményeire is. Megerősítette, hogy a növekvő egyenlőtlenség és az emberi bizonytalanság hatékony kezelését célzó világméretű elköteleződés nehezen tartható akkor, ha a globalizáció széles körben legitimizálódik. A világon kialakult pénzügyi, gazdasági és foglalkoztatási válság, amely még mindig jelen van, megerősítette ezt. A Bizottság társadalmi-gazdasági minimum szintre irányuló felhívása az ILO által kidolgozott szociális védelmi szint új szakpolitikai koncepcióját ismertette, elsősorban a fejlődő országok tapasztalatai alapján. Ez a kezdeményezés az ILO tisztességes munkára vonatkozó menetrendjén (Decent Work Agenda) alapul, amelyben a szociális védelem a négy egymással szorosan összefüggő stratégiai célkitűzés egyike a munkahelyi jogok, a munkahelyteremtés a fenntartható vállalkozások által és a szociális párbeszéd előmozdítása mellett. A koncepciót a globális kampány kétdimenziós stratégiája keretében fejlesztették ki, amely egyrészt a *Social Security for All*, s amelynek célja, hogy a lakosság részére a szociális biztonság minimum szintje biztosításra kerüljön (horizontális dimenzió), továbbá az ILO-normáknak megfelelően biztosítsa a magasabb szintű védelmet (vertikális dimenzió). A közelmúlt gazdasági válsága bebizonyította, hogy nemzeti és helyi szinten a szociális védelem koherens és összehangolt módon történő kiterjesztése érdekében a strukturális haladás nagy jelentőséggel bír.

Nóra Jakab – Gábor Mélypataki: The right to water as a social fundamental right – A vízhez való jog, mint szociális alapjog. *Journal of Agricultural and Environmental Law* ISSN 1788-6171, 2019 Vol. XIV No. 26 pp. 7-63 doi: 10.21029/JAEL.2019.26.6

* dr. jur., PhD, habil., egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék, e-mail: jakabn81@gmail.com

** dr. jur., PhD, egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék, ORCID: 0000-0002-0359-6538, e-mail: jogmega@uni-miskolc.hu

*** *A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.*

A szociális védelmi intézkedések hatására a válság kevésbé volt érezhető a kiszolgáltatott lakosság körében, egyfajta keresletet tápláló makrogazdasági stabilizátorként szolgált, továbbá lehetővé tette az emberek számára, hogy jobban leküzdjék a szegénységet és a társadalmi kirekesztést a fejlődő és fejlett országokban.¹ Nehéz felbecsülni a világ előtt álló társadalmi kihívásokat. 2010-ben a globális GDP reálértéken tízszerese volt az 1950-es években mérthez képest. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának elfogadását követő hat évtizedes erős gazdasági növekedés ellenére a megfelelő szociális védelmi juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés továbbra is viszonylag kevés ember számára biztosított. A jelenlegi statisztikák ékesszólóan bizonyítják világviszonylatban, hogy a szegénység és a nélkülözés széleskörű. Körülbelül 5,1 milliárd ember, a világ népességének 75 százaléka nem tartozik a megfelelő szociális biztonság (ILO) hatálya alá, és 1,4 milliárd ember naponta 1,25 dollárnál (Világbank) kevesebb jövedelemből él. *A világ népességének 38 százaléka, 2,6 milliárd ember nem rendelkezik megfelelő higiéniával, 884 millió embernek nincs megfelelő ivóvízforrása (UN-HABITAT); 925 millió ember szenved krónikus éhínségben (FAO); évente közel 9 millió öt év alatti gyermek hal meg nagyrészt megelőzhető betegségekből (UN ICEF / WHO); 150 millió ember évente pénzügyi katasztrófát szenved el, 100 millió ember pedig a szegénységi küszöb alattinak számít akkor, amikor egészségügyi ellátást vesz igénybe (WHO).* Miközben a globalizáció lehetőséget nyújtott azok számára, akik képesek megragadni őket, a fenti számok azt mutatják, hogy sokakat hagyott védtelenül, amelyek mélyreható következményekkel járnak nemzeti és helyi szinten. A kirekesztett személyek nagy száma sokat mondó, amely hatalmas elpazarolt emberi és gazdasági potenciált hordoz magában. Ez különösen fontos a gyorsított demográfiai előregedés összefüggésében azokban az országokban, ahol a nyugdíj- és egészségügyi rendszerek hatálya kevés emberre terjed ki.²

Látható tehát, hogy az alapvető közszolgáltatásokhoz való hozzáférés a szociális védelem egyik kulcskérdése.

Hogyan kapcsolódik így tehát a szociális védelem mindehhez? Az ILO jelentés rámutat a szociális védelem fontosságára a szegénység és a nélkülözés megfékezésében, továbbá az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának ígéreteinek megvalósításában. A szociális védelem kiterjesztése a tisztességesebb és inkluzívabb globalizáció egyik hiányzó darabja. A szociális védelem valójában egy olyan befektetés, amely az emberi fejlődésre és a termelékenységre gyakorolt hatása miatt mind rövidtávon, makrogazdasági stabilizáló hatásának köszönhetően pedig hosszú távon is kifizetődik.

¹ Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. xi.

² Lásd erről: Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. xxi.

A szociális védelmi alapú megközelítést így az ILO dolgozta ki. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének vezetőségi testülete, valamint az állam- és kormányfők a 2010-es millenniumi fejlesztési csúcson (2010 Millenium Summit) úgy támogatták, mint *integrált szociálpolitikai intézkedések összességét*, amely mindenki számára biztosítja a jövedelmek biztonságát és az alapvető szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférést, különös figyelemmel a kiszolgáltatott csoportokra.³ A szociális védelem minimum szintje a következőképpen jellemezhető:

Általános hozzáférés az alapvető, megfizethető szociális szolgáltatásokhoz, ide tartozik az egészség, a víz és az idegenforgalom, az oktatás, az élelmiszerbiztonság, a lakhatás és más területek a nemzeti prioritásoknak megfelelően.

Alapvető jövedelembiztosítás különböző pénzübeli vagy természetbeni szociális transzferek formájában, mint például az idősök és a fogyatékkal élők nyugdíjai, a gyermekek juttatásai, jövedelemtámogatások és/vagy a munkanélküliek és a dolgozó szegények foglalkoztatási garanciái és szolgáltatásai.

Szociális védelem minimum szintje

1. ábra
A szociális védelem minimum szintje

A koncepció a szociális biztonság kiterjesztésének kétdimenziós stratégiáján alapul, amely magában foglalja az összes (a horizontális dimenzióval kapcsolatos) szociális garanciákat és a magasabb standardok (vertikális dimenzió) fokozatos megvalósítását, összhangban az ILO szociális biztonságára vonatkozó egyezményeivel.⁴

³ Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. xxii.

⁴ A 2011-es Nemzetközi Munkaügyi Konferencia széles körű megbeszélést folytatott a szociális védelemről, és a szociális védelemről szóló álláspontjának meghatározása során egyetértett abban, hogy a jövedelembiztonságot, továbbá az alapvető árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést egységesen kell megközelíteni.

A szociális védelem minimum szintje a társadalmi igazságosság alapelveéhez, valamint a társadalombiztosításhoz, az egyén és család egészségének és jólétének megfelelő életszínvonal megteremtéséhez való egyetemes jogokhoz illeszkedik. A koncepció alapja tehát az, hogy senki se éljen bizonyos jövedelmi szint alatt, és mindenkinek legalább az alapvető szociális szolgáltatásokhoz hozzá kell férnie.⁵

A vízhez, a szennyvízelvezetéshez és a lakhatáshoz való nem megfelelő hozzáférés tehát a szociális védelem minimum szintjének meghatározásában alapvető fontosságú. A *Water Supply and Sanitation Collaborative Council* (Vízellátási és Közegészségügyi Együttműködési Tanács) szerint „a világ népességéből mintegy 2,6 milliárd ember, illetve a világnépesség 40 százaléka nem rendelkezik az alapvető higiénéjával. Az emberi egészségre nézve a nem megfelelő közegészségügy és a higiénia óriási következményekkel jár, s ezzel egyidőben ennek a környezetre, az oktatásra és a gazdasági tevékenységekre gyakorolt hatása is óriási”.⁶ A bizonytalan körülmények között élő emberek hajlamosabbak a megelőzhető betegségekre és egészségügyi problémákra. A rossz halálzási arány miatt a nem biztonságos vízellátás, a rossz közegészségügy és a higiénia együttesen jelentik a harmadik legjelentősebb kockázati tényezőt a fejlődő országokban. Az alacsony jövedelmű országokban a jobb ivóvízforrásokhoz és a higiéniahoz való hozzáférés alacsony mértékű, különösen a vidéki területeken. A jobb ivóvízforrást használó emberek a vidéki területeken 60 százalékot, a városi területeken pedig 86 százalékot érnek el; továbbá a megfelelő közegészségügyben részesülők aránya 37 és 52 százalék vidéki és városi területeken.⁷

Mindazonáltal megfigyelhető, hogy a tiszta ivóvízhez való hozzáférés javítása érdekében tett intézkedéseknek vannak eredményei: a lefedettség globálisan az 1990-es években tapasztalt 77 százalékról 2008-ban 87 százalékra nőtt. Azonban minden régióban elmondható, hogy a vidéki területek lefedettsége elmarad a városokéktól.⁸

Mint a fentiekből látható nemzetközi szinten megfogalmazódott a szociális védelem minimum szintje meghatározása iránti igény. A továbbiakban a szociális védelem európai dimenzióját mutatjuk be.

Lásd erről: Conclusions of the Committee for the Recurrent Discussion on Social Protection, International Labour Conference, 100th Session, 2011 (Geneva). para. 9).

⁵ Lásd még: Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. xxiv.

⁶ Lásd erről: United Nations Human Settlements Programme). 2010. State of the world's cities 2010–11: Bridging the urban divide (London, Earthscan).

⁷ Az itt említett szolgáltatáshiány egyúttal további bizonytalan életkörülményekhez is kapcsolódik, amely a városi szegénységre utal, és túlszűfoaltságot, légköri szennyezést, egészségtelen életkörülményeket jelent. A városi népesség mintegy 32,7 százaléka élt nyomornegyedekben világszerte 2010-ben, főként a fejlődő országokban. Lásd erről: WHO, World Health Statistics (Geneva) 2010. Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. 26-27.

⁸ Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. 27.

2. A Szociális Jogok Európai Pillére – Az európai dimenzió

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 151. cikke kimondja, hogy az alapvető szociális jogokat, többek között az 1961. október 18-án Torinóban aláírt Európai Szociális Chartában, valamint a munkavállalók alapvető szociális jogairól szóló 1989. évi Közösségi Chartában meghatározott jogokat szem előtt tartva, az Unió és a tagállamok célkitűzése a foglalkoztatás elősegítése, az élet- és munkakörülmények javítása – lehetővé téve ezáltal a fejlődési folyamat fenntartása mellett ezek összehangolását –, a megfelelő szociális védelem, a szociális partnerek közötti párbeszéd és az emberi erőforrások fejlesztésének elősegítése a tartósan magas foglalkoztatás és a kirekesztés elleni küzdelem érdekében.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 152. cikke kimondja, hogy az Unió az egyes nemzeti rendszerek különbözőségeinek figyelembevételével elismeri és támogatja a szociális partnerek uniós szintű szerepvállalását; önállóságuk tiszteletben tartása mellett elősegíti a szociális partnerek közötti párbeszédet.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, amelyet először az Európai Tanács 2000. december 7-i nizzai ülésén hirdettek ki, számos olyan alapvető elvet védelmez és támogat, amelyek elengedhetetlenek az európai szociális modellhez. A Charta rendelkezéseinek címzettjei az Unió intézményei, szervei és hivatalai, amelyeknek kellően figyelembe kell venniük a szubszidiaritás elvét, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre.

Az Európai Parlament 2016-ban a szociális jogok olyan szilárd európai pillérének létrehozására szólított fel, amelynek meg kell erősítenie a szociális jogokat, és pozitív hatást kell gyakorolnia az emberek életére rövid és középtávon, valamint lehetővé kell tennie az európai integráció támogatását a 21. században. Az Európai Tanács hangsúlyozta, hogy a gazdasági és társadalmi bizonytalanság kérdését prioritásként kell kezelni, és mindenki számára ígéretes jövőképet kell teremteni, meg kell őrizni életformánkat, és jobb lehetőségeket kell biztosítani a fiatalok számára. 27 tagállam vezetői, valamint az Európai Tanács, az Európai Parlament és az Európai Bizottság a római programban elkötelezték magukat a szociális Európa kialakítása mellett. E kötelezettségvállalás a fenntartható fejlődés, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődés, a kohézió és a konvergencia előmozdításának alapjain nyugszik, megőrizve ugyanakkor a belső piac integritását. A szociális partnerek elkötelezték magukat amellett, hogy továbbra is hozzájárulnak a munkavállalók és a vállalkozások szempontjából eredményesen működő Európa megteremtéséhez.⁹

A szociális Európa megteremtésében a Szociális Jogok Európai Pillére szociális védelem címszó alatt szerepel az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés, amely szerint:

⁹ Lásd erről: COM(2017) 251 final Javaslat a szociális jogok európai pillérének intézményközi kihirdetéséről Brüsszel, 2017.4.26. Az Európai Parlament 2017. január 19-i állásfoglalása a szociális jogok európai pillérééről (2016/2095 (INI)). A 2016. szeptember 16-i Pozsonyi Nyilatkozat. A 2017. március 25-i Római Nyilatkozat. A szociális partnerek március 24-i együttes nyilatkozata.

„Mindenkinek joga van a jó minőségű alapvető szolgáltatásokhoz, többek között a vízellátáshoz, a szennyvízelvezetéshez, a közlekedéshez, a pénzügyi szolgáltatásokhoz és a digitális távközléshez. Az ilyen szolgáltatásokhoz való hozzáférés támogatásának a rászorulóké számára hozzáférhetőnek kell lennie.”¹⁰

A fenitiek értelmében az alapvető szolgáltatásokhoz, így a vízellátáshoz, a szennyvízelvezetéshez való jog az Európai Unió szociális dimenzióján belül értelmezendő. Érdeemes tehát megvizsgálni, hogy milyen jellegű dokumentum a Pillér.

Frank Hendrickx szerint az európai uniós dokumentumok közül a Szociális Jogok Európai Pillére nyilvánvalóan kiemelkedik. A Pillér tulajdonképpen megváltoztatja a játékot általánosságban az európai politikában és különösképpen abban, ahogy a szociális Európáról gondolkodunk. Ugyanakkor kritikusnak kell lennünk abban a tekintetben, hogy az európai munkajog és a szociális dimenzió játékszabályait valóban ez a dokumentum változtatja-e meg gyökeresen. Feltételezhetjük, hogy a Pillér valóban egy döntő momentum a játékszabályok megváltozása tekintetében, azonban ahhoz, hogy ez igaz legyen, a Pillérnek képesnek kell lennie arra, hogy feloldja a feszültséget az Unió gazdasági és szociális dimenziója között.¹¹ A Pillér az Európai Unió szociális dimenziójához, az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 153. cikkelyéhez¹² kapcsolódik, amely egybeforr az európai szociális modellel.

¹⁰ COM(2017) 251 final Javaslat a szociális jogok európai pillérének intézményközi kihirdetéséről Brüsszel, 2017.4.26. 20. pont.

¹¹ Hendrickx 2018, 49.

¹² Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 2012/C 326/01.

(1) A 151. cikkben foglalt célkitűzések megvalósítása érdekében az Unió támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit a következő területeken: (a) különösen a munkakörnyezet javítása a munkavállalók egészségének és biztonságának védelme érdekében; (b) munkafeltételek; (c) a munkavállalók szociális biztonsága és szociális védelme; (d) a munkavállalók védelme munkaviszonyuk megszüntetése esetén; (e) a munkavállalók tájékoztatása és véleményük meghallgatása; (f) a munkavállalók és munkaadók érdekeinek képviselete és kollektív védelme, beleértve — a (5) bekezdésre is figyelemmel — a vállalatvezetésben való részvételt; (g) az Unió területén jogszerűen tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok foglalkoztatásának feltételei; (h) a munkaerőpiacról kirekesztett személyek beilleszkedésének lehetővé tétele a 166. cikk sérelme nélkül; (i) a férfiak és nők munkaerő-piaci esélyegyenlősége és az egyenlő munkahelyi bánásmód; (j) a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem; (k) a szociális védelmi rendszerek modernizálása a c) pontban foglaltak sérelme nélkül.

(2) Ennek érdekében az Európai Parlament és a Tanács (a) kizárva azonban a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek bármilyen összehangolását, olyan intézkedéseket fogadhat el, amelyek arra szolgálnak, hogy ösztönözzék az együttműködést a tagállamok között olyan kezdeményezések révén, amelyek célja az ismeretek gyarapítása, az információk és a bevált gyakorlatok cseréjének fejlesztése, az innovatív megközelítések támogatása és a tapasztalatok kiértékelése; (b) az (1) bekezdés a)–i) pontjában említett területeken irányelvek útján fokozatosan alkalmazandó minimumkövetelményeket fogadhat el, figyelembe véve az egyes tagállamokban fennálló feltételeket és műszaki szabályokat. Ezek az irányelvek nem írhatnak elő olyan közigazgatási, pénzügyi vagy jogi korlátozásokat, amelyek gátolnák a kis- és középvállalkozások alapítását és fejlődését.

Az európai szociális modell kifejezést Jacques Delors tette népszerűvé az 1980-as években, amely az amerikai gazdasági modell ellenpárjaként is funkcionált, megjelölve azt a célt, hogy Európa nem csak a gazdasági célok elérésére törekszik és kell törekednie, hanem egyben a szociális egyensúly állapotát is szem előtt tartja a gazdaság alakítása során. A belső piac kialakítása így szociális dimenziót is kapott.¹³ Hendrickx szerint Delors nyilatkozatával Európa újrafogalmazására került sor, amelynek keretén belül Európa mind gazdasági, mind szociális értelemben egyenlő mértékben kíván fejlődni.¹⁴ A Delors féle nyilatkozat mindenképpen óriási hatással volt az Európai munkajog és az európai foglalkoztatási stratégia fejlődésére.¹⁵

Ezt követően a Bizottság 2017. április 26-án közzé tette javaslatát¹⁶ a Szociális Jogok Európai Pilléréről. A Pillért végül a tisztességes foglalkoztatásról és növekedésről

Az Európai Parlament és a Tanács a Gazdasági és Szociális Bizottsággal, valamint a Régiók Bizottságával folytatott konzultációt követően rendes jogalkotási eljárás keretében határoz.

Az (1) bekezdés c), d), f) és g) pontjában említett területeken különleges jogalkotási eljárás keretében eljárva a Tanács az Európai Parlamenttel és az említett bizottságokkal folytatott konzultációt követően, egyhangúlag határoz.

A Tanács a Bizottság javaslatára alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően egyhangúlag úgy határozhat, hogy az (1) bekezdés d), f) és g) pontjára a rendes jogalkotási eljárást kell alkalmazni.

(3) A szociális partnereket együttes kérelmükre bármely tagállam megbízhatja a (2) bekezdés alapján elfogadott irányelvek, illetve – adott esetben – a 155. cikk rendelkezéseinek megfelelően elfogadott tanácsi határozatok végrehajtásával.

Ebben az esetben e tagállamnak meg kell bizonyosodnia arról, hogy legkésőbb az irányelv vagy határozat átültetésének vagy végrehajtásának napjáig a szociális partnerek a szükséges intézkedéseket megállapodás útján bevezették, miközben minden szükséges intézkedést meg kell tennie annak érdekében, hogy az irányelv vagy a határozat által előírt eredmények elérését mindenkor biztosítani tudja.

(4) Az e cikk alapján elfogadott rendelkezések (a) nem érinthetik a tagállamok azon jogát, hogy szociális biztonsági rendszerük alapelveit meghatározzák és nem érinthetik jelentősen e rendszerek pénzügyi egyensúlyát; (b) nem akadályozhatják a tagállamokat abban, hogy olyan szigorúbb védintézkedéseket tartsanak fenn vagy vezessenek be, amelyek a Szerződésekkel összeegyeztethetőek.

(5) E cikk rendelkezései a díjazásra, az egyesülési jogra, a sztrájkjogra vagy a kizárás jogára nem alkalmazhatók.

¹³ Hendrickx 2018, 50.

¹⁴ Hendrickx 2018, 50.

¹⁵ Hendrickx 2018, 49.

¹⁶ A Pillér több dokumentum együtteseként született meg, Brussels, 26.4.2017 COM(2017) 250 final Communication From the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and the Committee of the Regions Establishing a European Pillar of Social Rights.

Brussels, 26.4.2017 C(2017) 2600 final Commission Recommendation of 26.4.2017 on the European Pillar of Social Rights. Brussels, 26.4.2017, COM(2017) 251 final Proposal for a Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights.

Brussels, 26.4.2017 SWD(2017) 201 final Commission Staff Working Document Accompanying the Document Communication From the Commission to the European Parliament,

szóló szociális csúcstalálkozón 2017. november 17-én Göteborgban hirdették ki,¹⁷ amely által tovább erősödött az Európai Parlament és a Tanács együttműködésével az Unió szociális dimenziója. Juncker tisztességes és teljes mértékben pán-európai munkaerő-piac létrehozatalát tűzte ki célul, amely figyelemmel van az európai társadalmak és a világ változásaira, és amely irányítúként szolgálhat az eurozóna tagjai számára. Kiemelte, hogy a Pillérnek tartalmaznia kell mindazt, amit az Unió már elért a munkavégzők védelme területén. A szociális partnereknek kiemelt jelentőséget tulajdonított.¹⁸ A pillér kihirdetésével egyidőben született meg a Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúly megteremtéséről, valamint a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló javaslat,¹⁹ megkezdődött a konzultáció a tájékoztatási irányelv hatályon kívül helyezéséről,²⁰ a szociális védelem kiterjesztéséről,²¹ és a munkaidőről szóló irányelvről.

The Council, The European And Social Committee And The Committee Of The Regions Establishing a European Pillar of Social Rights.

Brussels, 26.4.2017, SWD(2017) 206 final, Commission Staff Working Document, Report of the public consultation, Accompanying the document, Communication From The Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Establishing a European Pillar of Social Rights.

A Pillér első előzetes tervezete három fő területet fogott át:

„Egélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz, ideértve a képességek fejlesztését, az egész életen át tartó tanulást és a foglalkoztatás aktív támogatását a foglalkoztatási lehetőségek növelése, a foglalkoztatási átmenetek megkönnyítése és az egyének foglalkoztathatóságának a javítása érdekében;

Méltányos munkafeltételek, melyek gondoskodnak a munkáltatók és a munkavállalók jogai és kötelezettségei, valamint a foglalkoztatás rugalmassága és a biztonsága közötti megfelelő és megbízható egyensúlyról a munkahelyteremtés, a foglalkoztatás és a későbbi pályamódosítások elősegítése, valamint a szociális párbeszéd ösztönzése érdekében;

Megfelelő és fenntartható szociális védelem és a kiváló minőségű alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés – ideértve a gyermekgondozást, az egészségügyet és a tartós ápolás-gondozást –, a méltó életkörülmények és a kockázatokkal szembeni védelem biztosítása, valamint az egyének foglalkoztatásban és általában véve a társadalomban való teljes körű részvételének lehetővé tétele érdekében.”

¹⁷ https://ec.europa.eu/hungary/news/20171117_socialrights_hu [2017.09.07.]

¹⁸ „Fokoznunk kell a méltányos és valóban pán-európai munkaerőpiac megteremtésére irányuló munkát. (...) Ezen erőfeszítések részeként szeretném, ha létrejönne a szociális jogok európai pillére, amely figyelembe veszi az európai társadalmak és a munka világának változó jellemzőit, és amely irányítúként szolgálhat az euróövezeten belüli megújított konvergencia számára. A szociális jogok európai pillérének ki kell egészítenie mindazt, amit az uniós munkavállalók védelme terén mindaddig együttesen már elértünk. Úgy vélem, helyesen cselekszünk, ha ezt a kezdeményezést az euróövezeten belüli indítjuk el, lehetővé téve ugyanakkor a többi tagállam számára, hogy csatlakozzanak hozzá, ha szeretnék.” State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity, Strasbourg, 9 September 2015, Jean-Claude Juncker President of the European Commission.

¹⁹

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017PC0253&from=EN> [2018.11.02.]

²⁰ Brussels, 21.12.2017, COM(2017) 797 final, 2017/0355(COD) Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on transparent and predictable working conditions in the European Union.

Hendrickx szerint a Pillér számos pozitívummal rendelkezik, tulajdonképpen újra megerősíti az Európai Unió elkötelezettségét a szociálpolitika és a szociális jogok irányában. Ugyanakkor a Pillér kapcsán felmerülnek kétségek is. Ha megnézzük a Pillér tartalmát, az alábbi észrevételeket tehetjük. A pillér egyrészt olyan, mint egy jogi katalógus, ez logikusan következik a Pillér elnevezéséből is. A Pillér tartalmaz olyan jogokat, amelyek komoly munkajogi és szociális védelmi szabályozási kérdések. Vitás a Pillér jogi természete is. Egyértelmű, hogy a Pillér megfogalmaz új jogokat, azonban az is kitűnik, hogy a dokumentum jogilag nem kényszeríthető ki. A Preambulumban olvashatjuk: *A szociális jogok európai pillérének megvalósítása az Unió, a tagállamok és a szociális partnerek részéről közös elkötelezettséget és felelősségvállalást kíván. A szociális jogok európai pillére által meghatározott elveket és jogokat mind uniós, mind tagállami szinten az adott hatáskörökön belül és a szubszidiaritás elvével összhangban kell végrehajtani.* Fontos, hogy mivel a jogok nagyon tisztán és érthetően kerültek megfogalmazásra, elképzelhető, hogy puha jogi szabályozás útján a bírósági gyakorlat hivatkozni fog rá úgy, mint az uniós jog általános és magyarázó elveire.²²

Fontos, hogy a szociális jogok európai pillére a XXI. századi Európa méltányosan és jól működő munkaerőpiacának és jóléti rendszereinek alapelveit és jogait foglalja magában. Megerősít már meglévő jogokat,²³ illetve kiemel elveket, amelyek a gazdasági, technológiai és társadalmi fejlődés kihívásaira adnak választ. Hendrickx szerint emiatt a hatását illetően mindenképpen óvatosságnak kell lennünk. Egy bizonyos: új politikai lendülettel rendelkezik, más, mint a Millennium előtti dokumentumok.²⁴ A Pillér üzenete tehát pozitív. Nagyon hasonlít a Munkavállalók Alapvető Szociális Jogairól szóló Közösségi Kartára, amely, habár nem volt kötelező érvényű, de neki köszönhetően született meg az Európai Unió Alapjogi Kartája. A Pillérben ott van a lehetőség, hogy az európai szociálpolitika, és ezáltal az európai munkajog fejlődését befolyásolja.

A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről²⁵ szintén foglalkozik a szociális védelem kérdésével, amelyen belül értelmezzük az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférést is.²⁶

²¹ Strasbourg, 13.3.2018, COM(2018) 132 final, 2018/0059(NLE), Proposal for a Council Recommendation on access to social protection for workers and the self-employed.

²² Hendrickx 2018, 61.

²³ Preambulum, „Az Európai Parlament a szociális jogok olyan szilárd európai pillérének létrehozására szólított fel, amelynek meg kell erősítenie a szociális jogokat, és pozitív hatást kell gyakorolnia az emberek életére rövid és középtávon, valamint lehetővé kell tennie az európai integráció támogatását a 21. században.”

²⁴ Hendrickx 2018, 61.

²⁵ A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről, COM(2018) 132final.

²⁶ Proposal for a Council Recommendation on access to social protection for workers and the self-employed, COM(2018) 132final 3. Erről lásd Szekeres Bernadett írásait: Jakab & Szekeres 2017,55–69.; Jakab & Szekeres 2015, 141–159.; Szekeres 2018, 439–450.; Szekeres 2018a, 128–144.; Szekeres 2018b, 1–404 .

A jóléti és szociális védelmi rendszerek EU-szerte eltérnek egymástól, tükrözve a különböző nemzeti hagyományokat, politikai preferenciákat és költségvetéseket. Mindazonáltal e rendszerek hasonló, átalakító erejű kihívásokkal szembesülnek. Amint a munka világa fejlődik – egyre több ember dolgozik önálló vállalkozóként, atipikus munkaszerződéssel, vagy váltogatja, illetve ötvözi a gazdaságilag függő munkavégzést az önfoglalkoztatással – a munkaerő egyre nagyobb része nem rendelkezik elegendő hozzáféréssel a szociális védelemhez munkaerőpiaci státusza vagy munkaviszonyának típusa miatt. Hosszú távon a nemzeti szociális védelmi rendszerek társadalmi és gazdasági fenntarthatósága forog kockán. Az egyre nagyobb munkaerő-csoportok szociális védelemhez való hozzáféréseinek hiányosságai oda fognak vezetni, hogy szociális kockázat esetén végső megoldásként az adófizetők pénzéből finanszírozott védőhálókat kell alkalmazni, miközben a szociális védelemhez hozzájáruló személyek száma arányosan kisebb lesz. Ez az ajánlás az ILO szociális védelmi minimumra vonatkozó ajánlásán²⁷ alapul – amely iránymutatást nyújt az országok számára abban hogy miként tudják kiterjeszteni a szociális védelmi fedezetet azáltal, hogy előnyben részesítik a minden rászoruló számára hozzáférhető, nemzeti szinten meghatározott szociális védelmi minimum létrehozását – és kiegészíti azt.²⁸

A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréseiről középpontjában álló kihívás nagyon sok embert érint az EU-ban. Az önfoglalkoztatás és az atipikus foglalkoztatási formák együttesen a munkaerőpiac jelentős hányadát teszik ki. 2016-ban az EU-ban a munkavállalók 14%-a önálló vállalkozó, 8%-a teljes munkaidőben foglalkoztatott ideiglenes alkalmazott, 4%-a részmunkaidőben foglalkoztatott ideiglenes alkalmazott, 13%-a részmunkaidőben foglalkoztatott állandó alkalmazott volt, 60%-a pedig teljes munkaidős, határozatlan idejű szerződéssel rendelkezett.²⁹

A szociális jogok európai pilléréről szóló állásfoglalásában³⁰ az Európai Parlament kiemelte, hogy az embereknek egész életük során megfelelő szociális védelemre és szociális beruházásokra van szükségük, ami lehetővé teszi mindenki számára, hogy teljes körűen részt vegyen a társadalomban és a gazdaságban, és tisztességes életszínvonalat tartson fenn.³¹

²⁷ Az ILO 2012. évi, szociális védelmi minimumokról szóló ajánlása (N. 202).

²⁸ A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréseiről, COM(2018) 132final 3.

²⁹ A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréseiről, COM(2018) 132final 5.

³⁰<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0010+0+DOC+XML+V0//HU> [2017.12.06.]

³¹ A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréseiről, COM(2018) 132final. 18.

A szociális védelem akkor tekinthető megfelelőnek, ha lehetővé teszi a magánszemélyek számára, hogy tisztességes életszínvonalat tartsanak fenn, és szerű mértékben pótolja kieső jövedelmüket, lehetővé teszi számukra, hogy méltósággal élhető életet éljenek, és megakadályozza, hogy elszegényedjenek.³² Mindehhez viszont elengedhetetlen az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés, mint szociális jog garantálása. Ez pedig átvezet bennünket a szociális jogok kérdésére. Az az elv, hogy *mindenkinek joga van a jó minőségű alapvető szolgáltatásokhoz, többek között a vízellátáshoz, a szennyvízelvezetéshez, egyrészt felveti a szociális jogok természetének rövid vizsgálatát, másrészt a vízhez való jog, mint emberi jog kérdését.*

3. A szociális jogok természete

A szociális védelem az emberi jogok megvalósításában kulcs fontosságú, amely tükrözi a társadalmi igazságosság elveit, és intézményes keretet nyújt a tisztességes fejlődés megteremtésének. Az egyéneknek a szociális védelem biztosításához való joga kifejezetten megjelenik számos nemzetközi dokumentumban, nevezetesen az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és a Gazdasági, Kulturális és Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában. A nemzetközi jogban az emberi jogokra és a társadalmi igazságosságra vonatkozó rendelkezések, különös tekintettel a szociális védelemhez és a szociális biztonsághoz való jogra, a legtöbb állam alkotmányában és nemzeti jogszabályaiban megtalálhatók. Sok állam nehezen tudja azonban hatékonyan biztosítani az alkotmányokban garantált szociális védelmet és emberi jogokat, általában azokat célként és alapelvként rögzíti utat mutatva a jövő számára.³³ Jelen pontban nem az emberi jogok teljes katalógusát vizsgáljuk, hanem azon belül a gazdasági és szociális jogokra, azok természetére, érvényesülésére, a nemzetközi jogi összefüggésekre helyezük hangsúlyt.³⁴ Az az elv, hogy *mindenkinek joga van a jó minőségű alapvető szolgáltatásokhoz, többek között a vízellátáshoz, a szennyvízelvezetéshez* véleményünk szerint egyértelműen a szociális biztonsághoz, megfelelő életszínvonalon való élethez kapcsolódik, amelyek emberi jogok, azon belül is gazdasági és szociális jogok. A szociális biztonság, a munka, és a megfelelő életszínvonal megteremtése vállalás az államok részéről. Tisztelik és védik ezeket a jogokat, azonban annak eldöntése, hogy milyen intézkedéseket vezetnek be a jogok megvalósítása érdekében, az államok saját hatáskörébe tartoznak. Azért az állam dönt a megvalósítás módjáról, mert ő ismeri az adott ország teljesítő- és teherbíró képességét, amelyet a gazdasági környezet erőteljesen befolyásol. A szociális biztonsághoz és munkához való jog vállalása például olyan kérdések, amelyeket meghatároznak a rendelkezésre álló források, hiszen a nemzetgazdaság stabilitását, és a munkaerőpiacot érintik.

³² A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréséről, COM(2018) 132final. 18.

³³ Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011. 33.

³⁴ Az emberi jogokról lásd Raisz Anikó kiváló írásait: Raisz 2010; Raisz 2006, 238–241.; Raisz 2012, 37–70.

A gazdasági és szociális jogok nemzetközi szintű védelme mindig beleütközött abba a problémába, hogy a demokratikus jogállamok rögzíteni kívánták a jogok katalógusát, de azok tiszteletben tartása önkéntes jogkövetésen alapult. Ha egy állam például nem biztosítja a szociális biztonsághoz való jogot, azaz nem alakítja ki jogrendjében azokat a feltételeket, amelyek a szociális biztonságot a lehető legmagasabb szinten biztosítják az állampolgárok számára, akkor sem kerül sor jogi szankció alkalmazására. A szankció hiányának két fő oka: a szociális biztonsághoz, munkához és megfelelő életszínvonalon való élethez való jogok tartalmának bizonytalansága, és az, hogy a megvalósítás, az adott államban rendelkezésre álló forrásoktól függ, valamint az államok szuverenitása és autonómiája a szociálpolitikai kérdésekben. (Helyben dőljön el minden!) Az államok éppen ezért csupán nemzeti jelentések tételére vállalkoznak az adott jog megvalósításáról egy meghatározott időszakban, konkrétumot nem vállalnak. Konkrét vállalás lenne, ha azt mondanák, hogy a szociális biztonsághoz való jogot oly módon garantálják, hogy mindenki rendelkezzen egy központilag meghatározott összegű alapjövedelemmel. Ilyen vállalást nem tesznek az államok a fenti okok miatt. A gazdasági és szociális jogok természete előrevetíti a nemzetközi jog mozgásterét ezen jogok megvalósításának az ellenőrzése, és a jogok kikényszeríthetősége terén. Ezek a jogok közvetlenül nem kényszeríthetők a bíróság előtt, azaz nem lehet rájuk közvetlenül hivatkozni egy bírósági perben, nem keletkeztetnek alanyi jogot. Ha valaki arra hivatkozik a bíróság előtt, hogy a magyar állam nem biztosította a szociális biztonsághoz való jogát, nem fog sikerrel járni, mert ez a jog önmagában nem kérhető számon egy államon, hiszen a magyar állam a szociális biztonság rendszerét kialakította, működik. Mire van akkor lehetőség?

A szociális biztonsághoz, a megfelelő életszínvonalon való élethez egyéni jogosultságként való érvényesítést segítik az ún. szatellita jogok. Mit is jelent ez? Gondoljunk a munkához való jogra, amelyhez, mint szatellita jog kapcsolódik a szakképzéshez való jog. Ennek analógiájára, gondoljunk a jó minőségű alapvető szolgáltatásokhoz való alapvető jogra. Ezen jog sérelmére hivatkozással az egyén sikeresebben érvényesítheti jogait, mintha a szociális biztonsághoz való jogra hivatkozik.³⁵ A szociális biztonsághoz való joghoz, mint szatellita jog kapcsolódhat így véleményem szerint az Alaptörvényben is rögzített XXII. cikk *Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.*

4. Vízhez való jog

Szilágyi János Ede a vízjog, vízszemléletű kormányzás, vízpolitika és vízjog kapcsán utal arra, hogy a víz, mint vízhez való hozzáférés, és így mint emberi jog elismerése napjainkban is folyamatban van.³⁶

³⁵ Az ún. szatellita jogosítványokról lásd Kardos 1996, 21-22. Az államok közötti nemzetközi kapcsolatok elveiről lásd Kovács 2011, 232-252.; Környei 2011, 24-26.

³⁶ Szilágyi 2018 210. és azt követő oldalak. Lásd még: Horváth, Bartha & Szilágyi 2018, 14-19.; Raisz & Szilágyi 2017, 73-98.; Szilágyi 2018; Raisz & Szilágyi 2012, 107-148.; Szilágyi 2015, 38-54; Szilágyi 2015a, 38-43.; Szilágyi 2015b, 41-43.

A hagyományos jogok inkább absztrakt értékekről szólnak: a saját vélemény kifejtésére, a fizikai integritás fenntartására vagy a vallási közösségekben való részvételre. Általában nem kézzelfogható és számszerűsíthető dolgokról van szó.³⁷ Szilágyi ismerteti, hogy a víz lehet szolgáltatás, lehet áru, azonban kérdés, hogy lehet-e emberi jog? Szilágyi idézi Antoinette Hilderling megközelítését, aki a vizek jogi szabályozásának koncepcióit a fenntartható fejlődés három (társadalmi, gazdasági és környezeti) dimenziójában értelmezi. Ennek megfelelően megkülönbözteti a vizet, mint társadalmi jószágot, a vizet, mint gazdasági jószágot és a vizet, mint környezeti jószágot. Jelen tanulmány szempontjából *a víz, mint társadalmi jószág* értelmezése a fontos. Ez esetben *a vízhez való emberi jog nemzeti szinten a szegénység leküzdését, nemzetközi szinten a méltányosságot jelenti*.³⁸

Azonban az a tény, hogy a víz egyre ritkább, és a globális vízhiányokra vonatkozó előrejelzések egyre aggasztóbbak, mindez rámutat arra, hogy az édesvízhez való hozzáférés lehetősége meglehetősen előrehaladt állapotban, szűkösnek mondható. Az az érvelés, amely szerint a víz kézzelfogható dolog nem állja meg a helyét, mivel más jogok tárgyai lehetnek kézzelfoghatók; ez inkább magában a kifejezésben rejlő pontatlanság. Másodsor, csak egy bizonyos időkeretben, nevezetesen a bőség és a kihalás állapota között valósítható meg egy erőforráshoz való új jog kialakulása. A rendelkezésünkre álló tudományos eredmények azt mutatják, hogy – messze nem túl korán és remélhetőleg nem túl későn – elérkezett a vízhez való emberi jog elismerése. S talán az a megfelelő időzítés.³⁹

Egy másik ezzel összefüggő kérdés az, hogy egy *jogalapú megközelítés* valójában a legjobb válasz-e a globális vízválság problémájára. Mi különbözteti meg a jogon alapuló megközelítést a többi megközelítéstől? Miben fogható meg ezen megközelítés hozzáadott értéke? Vajon a vízhez való jog nem egyszerűen leegyszerűsíti azt, hogy az állam általános kötelessége, hogy a lakosság részére a megfelelő szolgáltatásokat biztosítsa? Lehet, hogy az egyéni és társadalmi vízigényt nem a jogok szolgálják a leginkább, hanem inkább olyan állami intézkedések, amelyek a polgárok általános jólétét tűzik ki célul?⁴⁰

Először is, nem követelhetünk olyan jogot, amely nem tükröződik az intézményekben, azok intézkedéseiben a megvalósításra és nyomon követésre tekintettel. Onora O'Neil adott hangot ezen kritikának azzal, hogy a gazdasági és szociális jogok tartalma, a jog címzettje és kötelezettje között gyakran 'teljesen homályos' marad, s véleménye szerint a gazdasági és szociális jogok érvényesülésének feltétele az intézményesítés. Ha ez elmarad, a jog nem létezik. Sokan érvelnek úgy, hogy a szociális-gazdasági jogok, mint például a vízhez való jog, bírósági úton nem érvényesíthetők.

³⁷ Thielbörger 2014, 96.

³⁸ Szilágyi 2018, 225–226.

³⁹ Thielbörger, 2014, 98.

⁴⁰ Thielbörger 2014, 101.

Tekintve, hogy mennyire nem specifikus a tartalmuk, egyes szerzők még azt is állították, hogy túlságosan meghatározatlanok ahhoz, hogy elsősorban ezen jogokra lehessen hivatkozni függetlenül attól, hogy melyik intézményben történik a jogérvényesítés. Azaz a szociális és gazdasági jogok nem az érvényesíthető jogok közé tartoznak.⁴¹

A kérdés tehát az, hogy el tudunk-e fogadni egy olyan jogot, amelynek megvalósulása végül lehetetlen, mivel címzettje valóban a világ lakossága? A víz, mint emberi jog elfogadása végül azt jelenti, hogy az egész népességnek vízhez kell jutnia. Az efféle jog megvalósítása minden ember számára leheletlen, legalábbis azonnal. Hogy a vízhez való jog ilyen ‘megvalósíthatatlan’ jog lenne-e, végső soron a tudósok számára marad kérdés. Azonban jelen esetben a legrosszabbat kell feltételeznünk, azaz, hogy nincs elég víz minden ember számára. Maurice Cranston azt állítja, hogy a szociális-gazdasági jogokat ‘teljesen lehetetlen’ pozitív kényszeríthető jogokra lefordítani politikai és jogi intézkedések révén; a jóléti jogok szegény országokban való követelése ‘hiábavaló és üresjáratú’. Feltételezve, hogy egyre több ilyen új jog van születőben, Cranston úgy érvel, hogy mindez inkoherenssé teszi az emberi jogi elméleteket, és gátolja a valódi emberi jogok hatékony védelmét.⁴²

Mindezek ellenére, az, hogy egy jogi megközelítés megfelelő válasz lehet a víz iránti emberi szükséglet kielégítésére, mindenképpen pozitív. Bár a víz választást nem engedő jog, az egyén morális helyzetét tekintve hozzáadott értéket jelent. Az az érv, hogy a víz korlátozott, és hogy a jelenlegi körülmények között a vízhez való jog érvényesítése megvalósíthatatlan, csak részlegesen érvényes. Az államok legitimitációjukat többek között az ember jogainak védelme és előmozdítása iránti köteleességükből vezetik le. Ugyanakkor köteleességük biztosítani, hogy az alapvető jogok megvalósítása ne váljon lehetetlenné. Hatalmas erőfeszítéseket kell tenniük az emberi túléléshez elengedhetetlen szűkös erőforrások védelme és előmozdítása érdekében. Az a tény, hogy a vízhez való emberi jog bizonytalan vagy nehéz elérni, nem vezethet oda, hogy lemondjunk az egész koncepcióról. Ehelyett, pontosan ezek azok körülmények, amelyekben a jogokról való diskurzus a legfontosabbá válik. Figyelembe véve ezeket a kiemelt sajátosságokat, jó okunk van arra, hogy a vízhez való hozzáférés kérdését emberi jogi szempontból fogalmazzuk meg.⁴³

Thielbörger a vízhez való jogot, mint sui generis emberi jogot tekinti. Ahogyan arra Szilágyi rámutat, ez még nem tekinthető általánosan elterjedtnek a nemzetközi irodalomban, és adott esetben funkcióját más emberi jogok elláthatják. Ugyanakkor a vízhez való jogot, mint a vízhez való hozzáférést biztosító, expressis verbis állami feladatot is felfoghatjuk.⁴⁴ A Pillér úgy tűnik, hogy ez utóbbi koncepciót követi és a vízellátáshoz és szennyvízelvezetéshez való jogot államcélként, állami kötelezettségként fogalmazza meg. Az implicit vízhez való jog leginkább a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága által 2003-ban kiadott 15. számú kommentárban található meg.

⁴¹ Thielbörger 2014, 102.

⁴² Thielbörger 2014, 102.

⁴³ Thielbörger 2014, 104.

⁴⁴ Szilágyi 2018, 260.

Fontosabb nemzetközi egyezmények, amelyek immáron explicit (akként nevesített) módon tartalmazzák a vízhez való jogot, habár nem emberi jogként a következők: a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló egyezmény, a fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és a 64/292. számú ENSZ közgyűlési határozat, amely emellett, hogy elismeri a biztonságos és tiszta ivóvízhez és a szanitációhoz való jogot emberi jogként, deklarálja azt is, hogy a vízhez való jog elengedhetetlen minden emberi jog érvényesüléséhez.⁴⁵ Hasonlóan az emberi méltósághoz való joghoz.

A magyar jogrendszerben például a vízhez való jog *sui generis* emberi jogként nem található meg, azonban *expressis verbis*, ahogy arra korábban is utaltunk, állami kötelezettségként megjelenik.

A szociális biztonság és szociális védelem mind nemzetközi, mind európai szinten a figyelem középpontjába került. Ennek több aspektusa van, azonban az alapvető szolgáltatások, kétség kívül egy fontos részét képezik. Mint ahogyan az a Pillérben is megfogalmazódott, az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés érdekében, minden állam köteles törekedni az államcél elérésére. Ide tartozik így a vízellátáshoz és szennyvízelvezetéshez való jog is. Mindezek tágabb értelemben tehát a szociális biztonsághoz és megfelelő életszínvonalon való élethez való joghoz kapcsolódnak.

5. A vízhez való jog értelmezése a hazai jogi környezetben

Ahogy azt a korábbiakban is említettük a vízhez való jog értelmezése sok szempontból megvalósítható. Tanulmányunkban első sorban azt az értelmezését szeretnénk bemutatni, ami a Szociális Jogok Európai Pilléréből (továbbiakban: Szociális Pillér) származik. A Szociális Pillér 20. cikke rendelkezik az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés jogáról. Az alapvető szolgáltatások között kerül megemlítésre a vízhez és a szennyvíz elvezetéséhez való jog. A Pillér idézett rendelkezése kiemeli, hogy a rászorulókat támogatni kell az ilyen típusú szolgáltatásokhoz való hozzáférésben. A Pillér a hozzáférés jogosultságát a szociális védelem és a társadalmi befogadás keretében határozza meg. Véleményünk szerint ez a vízhez való jog korábbi értelmezései mellé felsorakoztat egy újabb felfogást.⁴⁶ Egy olyan szemléletet, mely nem csak alapjogként ismeri el a vízhez való jogot, hanem szociális alapjogként. A szociális alapjogok jellegzetessége, hogy nem tartozik a *jus cogens* rendelkezések közé, de olyan létfontosságú dolgokat véd, melyek szoros kapcsolatban állnak az élethez való joggal és úgy általában a létfenntartással.⁴⁷ Az előbbi megállapításunk teljes mértékben érvényesíthető a vízhez való jog meghatározásánál. Ha tüzetesebben megvizsgáljuk a klasszikusnak számító szociális jogokat, ott is hasonló következtetésekre fogunk jutni. Ezt a felfogást véleményünk szerint remekül visszatükrözi az Alaptörvény XX. cikke is. Az ivóvízhez való hozzáférést a testi és lelki egészség egyik fontos elemeként emeli ki.

⁴⁵ Szilágyi 2018, 260.

⁴⁶ A nemzetközi felfogásokról bővebben Raisz 2012a, 151–155; Szilágyi 2018, 259–271.

⁴⁷ Haugen 2007, 435.

Láthatjuk, hogy ebben az esetben sem önmagában kikényszeríthető elemről van szó, hanem a testi és lelki egészséghez való jog és így közvetetten a szociális biztonsághoz és az élethez való joghoz kapcsolódik. Az ivóvíz egy az emberi élet szempontjából létfontosságú tényező. Ugyanakkor Szilágyi János Ede azon érvelése is további alapul szolgál álláspontunkhoz, mely szerint a vízhez való jog nem sui generis jogviszony a magyar jogi rendszerben, de megvalósulása több másik alapjog érvényesülésében implicit módon benne van. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne lenne meg a megfelelő védelmi szintje ennek a jognak.⁴⁸ A vízhez való jog Raisz Anikó megfogalmazása alapján is erősen a vízhez való hozzáféréshez kapcsolódik. Véleménye szerint a nemzetközi meghatározásokhoz képest egy szűkített értelmezéssel szolgál az Alaptörvényünk, mivel például a mezőgazdasági felhasználásra nem terjed ki a XX. cikk értelmezése.⁴⁹

Egy másik értelmezésben az Alaptörvényben megfogalmazott vízhez való jognak négy sarokköve van. Az egyik a víziközművek létesítésének és a hozzáférés kialakításának kötelezettsége, amelyet a víziközmű törvény állami és önkormányzati feladatként határoz meg. Másodikként a víziközművek üzemben tartásának és működtetésének kötelezettsége, amely a folyamatosság elemét hivatott fenntartani a hozzáférés tekintetében. Harmadikként a víziközművek tulajdonjogával kapcsolatos rendelkezések emelhetők ki. Negyedikként pedig a hozzáférhetőség mértéke vagy mennyisége, azaz annak meghatározása, hogy fizikai valójában, számtani mértékegységekkel meghatározva mennyi hozzáférési pont szükséges és azoknak mekkora vízmennyiség biztosítására kell alkalmasnak lenniük ahhoz, hogy az alapjog érvényesülése megfelelően biztosított legyen.⁵⁰

A mi vizsgálatunk tárgyát is elsősorban az ivóvíz fogyasztáshoz kapcsolódó felhasználásnak a vizsgálata teszi ki azon kérdés mentén, hogy szociális alapjogként, hogyan látja el a funkcióját a vízhez való jog. A szociális jogi megközelítésből mindenféleképpen azt kell vizsgálnunk, hogy az adott vízkészlethez ki fér hozzá és milyen körülmények között. Befolyásolja -e a vízhez való hozzáférést a vagyoni helyzet, vagy attól független alanyi jogon járó szociális alapjogként értelmezhetjük-e? A feltett kérdéseinket némileg árnyalja már rögtön az elemzésünk legelején, hogy az ivóvízszolgáltatás egy közszolgáltatás formájában valósul meg, melyért a szolgáltatást igénybe vevők díjat kötelesek fizetni. Mindezek mellett azonban azt is hozzá kell tennünk, hogy a vízi közmű szerződés nem tartozik a kötelezően megkötendő közmű szerződések közé. Mindezekkel párhuzamosan érdemes kitérnünk arra, hogy a vízi közmű szolgáltatásokról szóló 2011. évi CCIX. tv. (továbbiakban Vksztv.) az egyenlő bánásmód követelményét és a szolidaritást is említi olyan tényezőként, amelyek hatással vannak a vízi közmű szolgáltatások szabályainak kialakítására és a szabályok alkalmazására. A jogszabály vonatkozásában első körben ezeknek a fogalmaknak a vizsgálatát fogjuk elvégezni a vízhez való hozzáférés szabályainak a tükrében.

⁴⁸ Szilágyi 2018, 260.

⁴⁹ Raisz 2012a, 157.

⁵⁰ Spiegler 2015, 48.

A vízhez való jog harmadik generációs jogként említhető, mely természeténél fogva kapcsolódik az élelemhez való joghoz. Mindkét jog az Alaptörvény XX. cikkében megfogalmazott testi és lelki egészséggel összefüggő alapjoggal van kapcsolatban.⁵¹

Természetüknél fogva azonban szociális alapjogként működnek, melyek az egészséghez való jogból erednek. Egyik jog esetében sem a konkrét palack vízhez vagy kenyérhez való alkotmányos jogot értjük, hanem azt, hogy az ezekhez való hozzáférés valósuljon meg mindenki számára egy fajta szociális alapjogként.

6. Az egyenlő bánásmód érvényesülése a vízhez való jog kapcsán

Az egyenlő bánásmódra való utalást a Vksztv. preambulumban találunk közvetlenül, mely alapján a jogalkotó célja az objektív átlátható és egyenlő bánásmódon alapuló szabályozás. A preambulumban szabályozott elv érvényesülését közvetlen módon az egyenlő bánásmód követelményéről szóló 2003. évi CXXV. tv. (továbbiakban Ebktv.) is elősegíti. Az Ebktv. egyrészt meghatározza a kötelezettek és a jogosultak oldalát is a személyi hatályában.⁵² A törvény 4. § f. pontja alapján a közjogi kötelezettek oldalán felsorolja az állami szervek mellett a közműszolgáltatókat is. A közműszolgáltatók kötelesek eljárásuk során, akár szerződéskötésről van szó, akár szolgáltatásnyújtásról az egyenlő bánásmód követelményét betartani. Az Ebktv. 3. § (1) d, pontja magyarázza meg, hogy a jelen jogszabály alkalmazása körében mit kell közszolgáltatásnak tekinteni. A fogalom meghatározásban a víz és a szennyvíz szolgáltatás is szerepel. Ennek megfelelően a vízhez való jog és a vízhez való hozzáférés kapcsán az egyenlő bánásmód követelményét biztosítani kell. A kérdés, hogy az egyenlő bánásmód érvényesülését milyen kontextusban szükséges értelmeznünk? Abban az értelemben, hogy mindenkinek ugyanolyan módon jár, vagy olyan értelemben, hogy a hozzáférés joga érvényesülésénél kell-e figyelembe venni? Véleményünk szerint az egyenlő bánásmód értelmezése kettős síkon valósul meg a vízhez való jog kapcsán a vizsgált kontextusban. Egyrészt az azonos helyzetben lévők közötti különbségtétel nem lehet indokolt. Az azonos helyzetben lévők azonos jogokkal rendelkezzenek a vízzel kapcsolatos szolgáltatások vonatkozásában. Ez az értelmezési tartomány pedig a szolgáltatás minőségével függ össze.

A másik értelmezési tartomány a szolgáltatáshoz való hozzáférés egyenlősége. Mindenkinek azonos feltételek mellett legyen lehetősége hozzáférni a szolgáltatáshoz. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy mindenkinek azonos szintű szolgáltatás jár. Hiszen itt eltérő helyzetben lévő személyekről beszélünk. Az egyenlő bánásmód követelményének a szolgáltatáshoz való hozzáférésben kell első sorban érvényesülnie. Nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az egyes fogyasztók esetében az ellátás megfelelően indokolt korlátozása. A vízhez való hozzáférés korlátozása nem lehet önkényes, és természetesen az arányosságot, mint központi fogalmat is vizsgálni szükséges.⁵³

⁵¹ Téglásiné 2017, 130.

⁵² Jakab 2016, 20.

⁵³ Az alapvető jogok biztosa és a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztos-helyettes Közös Jelentése az AJB-5527/2013 számú ügyben.

A víz korlátozásának arányossága, és hozzáférés egyenlősége a nagy nyilvánosságot kapott ózdi esetben fontos szerepet játszott. Az ügy tanulságai kapcsán elmondható, hogy az egyenlőség és a szolidaritás fogalmai összekapcsolódnak. A vízhez való hozzáférésnek az egyenlősége az csak abban az esetben valósulhat meg, ha a társadalombiztosításhoz hasonlóan megfelelően működik a társadalmi szolidaritás.⁵⁴ A hozzáférés nem arányos korlátozása és a szolgáltatók nem megfelelő szintű fellépése nem segíti elő a jogok érvényesülését. Ez a következtetés levonható az alapvető jogok biztosának azon jelentéséből, melyben azt az integrált hatósági ellenőrzési gyakorlatot vizsgálta, melyet egyes miskolci külvárosi területeken folytatnak a hatóságok és a közműszolgáltatók közösen.⁵⁵

A vizsgált ügyeknek az egyenlő bánásmóddal való összefüggését adja, hogy mind az ózdi, mind a miskolci esetben a vízkorlátozással vagy a fokozott ellenőrzésekkel érintett társadalmi csoportok a többségi társadalomhoz képest valamilyen védett tulajdonsággal rendelkeznek. Ezek a védett tulajdonságok általában a származás, a faj és a társadalmi helyzet. Ezek a védett tulajdonságok nem elkülönülten, hanem kumuláltan jelentkeznek. A vizsgált esetekben az érintett személyek társadalmi helyzete rossz, vagy kilátástalan, mely az esetek egy jelentős részében függ össze a származással vagy fajbéli meghatározással, mint védett tulajdonsággal. A korábbiakban említett mindkét ombudsmani jelentés kitér arra is, hogy az adott intézkedések vajon összefüggésbe hozhatók-e az Ebktv. szabályaival? Az összefüggés a vizsgált esetekben kimutatható az indirekt (közvetett) hátrányos megkülönböztetés és egyes esetekben a jogellenes elkülönítés tényállási elemei mentén. Az ombudsmani jelentésekben visszatérő kérdés, hogy az arányosság követelménye betartásra került-e? Az Alapvető jogok biztosának is el kell végeznie az arányossági tesztet. Az arányossági teszt mutatja ki, hogy történt-e jogsértés. Ha történt jogsértés, akkor az arányban áll-e az elérendő céllal? Ilyen módon a szociális helyzet összekapcsolódik a vízhez való hozzájutás egyenlőségével.

A szociális szükséglet és az egyenlő bánásmód kérdését azonban nem csak rászorultsági alapon tudjuk megvizsgálni. Az tény, hogy a rászorultsági alapon való meghatározottsága a gyakoribb. Az egyenlő bánásmód kérdése és ezen keresztül a vízhez való egyenlő hozzájutás kérdése olyan esetekben is felmerülhet, amikor az adott önkormányzat mulasztással követi el a különbségtételt. A vizsgált esetben az egyik megyeszékhelyen egy bizonyos terület belterületi státuszt kapott. A panaszos ennek a területnek egy olyan utcájában lakott, amely részben közművesített. Ahol Ő lakik az a rész nem. Az utcának a belterületté minősítése 1997-ben valósult meg. Azóta eltelt 20 év és az utca teljes közművesítése nem történt meg. A beadványozó saját fúrt kúttal rendelkezik ugyan, de ezt nem tekinti végleges megoldásnak. Az önkormányzat felismerte az utóbbi időszakban a kötelezettségét és tervbe vette a hálózat bővítését az érintett területen. Az alapvető jogok biztos megállapította, hogy az idő előrehaladtával nem egy túlzott elvárás, hogy a kérelmező szeretné a vízhez való jogát gyakorolni.

⁵⁴ Tóth 2013, 15.; Mélypataki 2017, 25.; Vallasek 2018, 12.

⁵⁵ Az alapvető jogok biztos és a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes közös jelentése, az AJB-1474/2014. számú ügyben.

Az önkormányzat tervezése üdvözlendő, de önmagában még nem jelenti a hiányosságok pótlását. Külön a jelentés ugyan nem tér ki az egyenlő bánásmód kérdésre, de kiolvasható, hogy indokolatlan különbségek fenntartása valósult meg a kérelmező hátrányára az azonos helyzetben lévő más belterületi ingatlannal rendelkezőkhöz képest.⁵⁶ Az azonos helyzetben lévőkhöz képest történt meg az egyenlő bánásmód követelményének a megsértése egyéb védett tulajdonság alapján. Az egyéb védett tulajdonság ebben az esetben a lakóhely volt.

Az egyenlő hozzáférés kérdésének a vizsgálata, ahogy azt korábban már említettük nem önmagában kell, hogy megvalósuljon a vízjog kapcsán. A vízhez való hozzáférés kapcsán meg kell vizsgálnunk a szolidaritási elemet is. Az egyenlő bánásmód kérdésének a vizsgálata arra ad magyarázatot, hogy valamilyen védett tulajdonság alapján történik e különbségtétel az egyes fogyasztók között? A különbségtétel általában olyan védett tulajdonságok alapján valósul meg, melyek a társadalmi és szociális helyzettel vannak kapcsolatban. Éppen ezért a hazai jogi környezet további vizsgálatát a szolidaritás és a szociális elv vizsgálata mentén folytatjuk.

7. A szolidaritás és a szociális elv kapcsolata vízhez való hozzáféréssel

Mind a vízhez való jog, mind az élelemhez való jog a jogirodalmi nézetek szerint a harmadik generációs jogok közé tartoznak. Ezeket a jogokat szokás globális vagy szolidaritási jogoknak is nevezni.⁵⁷ Ezeknek a jogoknak a lényege, hogy már nem bontható le egyes személyekre, hanem embercsoportokat megillető jogról van szó.⁵⁸ Ez a kérdésnek az általános megközelítése. A tanulmányunkban azonban mi a konkrét jogi helyzetekkel szeretnénk foglalkozni. Elsősorban a szolidaritásnak azzal az értelmezéssel, ami a második generációs szociális jogokkal kapcsolódnak össze. A társadalmat egy olyan közösségként szükséges értelmeznünk, melyben a piac hatásai érvényesülnek és hatással vannak a társadalom szerkezetére is. Ebből a szemléletből kiindulva mindig lesznek nyertesek és vesztesek. A társadalom feladata pedig a kompenzálás. Egy olyan kockázatközösség kell legyen, mely a szolidaritás elvének érvényesülésével kell kompenzálja a veszteseket. A kompenzálás megjelenhet az egyén vagy egy csoport szintjén is. Ha ezt összekapcsoljuk a vízhez való hozzáférés jogával, akkor olyan intézkedésekről kell beszélnünk, amely az arra rászorulóknak segít abban, hogy valamilyen formában hozzájussanak a vízhez, és így az élethez való joguk is biztosítva legyen. A társadalmi ellátórendszereket minden esetben a szolidaritás mozgatja. A vízhez való hozzáférésnek a biztosítása javíthatja a szegény háztartások méltóságát és függetlenségét és idő takarít meg számukra.⁵⁹ A szolidaritás szükségességét a jogalkotás mellett a jogalkalmazásban is ki kell emelni. Az ombudsman a AJB-5527/2013 számú ügyben kifejtett véleménye szerint a vízhez való jognak négy sarokköve van.

⁵⁶ Az alapvető jogok biztósának Jelentése az AJB-858/2017. számú ügyben.

⁵⁷ „Az emberiség közös öröksége elmélete” Raisz 2012b, 158.

⁵⁸ Téglásiné 2017, 80.

⁵⁹ Mehta & Madsen 2005, 154.

Ezek közül is kiemelkedik, hogy az alapvető jogok biztosa szerint a társadalmi szolidaritásnak alapvető fontossága azok irányában, akik jövedelmi viszonyaik miatt a méltányos díj megfizetésére sem képesek. Ez utóbbi azzal van összefüggésben, hogy többen vannak olyanok a társadalomban, akik nem tudják fizetni a közüzemi számláikat, így a vízszolgáltatást sem. A szolidaritás gyakorlásának több aspektusa is van. Az egyes jogintézményeknek a feladata a segítségnyújtása speciális eszközökkel. A jogintézmények egy része a fogyasztóvédelem területén található, a másik részét pedig a segélyezési jog egyes területein kell keresnünk.

7.1. A védendő fogyasztó

Az egyes közmű szolgáltatók és a jogalkotó is fokozatosan felismerték, hogy vannak olyan fogyasztók, akik nem tudják az általuk meghatározott díjat egészen vagy részben megfizetni. A fizetési nehézségek általában összefüggnek a fogyasztó társadalmi és vagyoni helyzetével is. A társadalmi helyzet pedig csökkenti annak a lehetőségét, hogy a közmű szolgáltatásokat igénybe tudják venni. Másrészt ezeken a területen nincs is szerződési kényszer, mint a hulladékszállítás és a kéményseprés esetében. A jogalkotás azonban felismerte először a villany és a gázszektorban, hogy szükséges ennek a kategóriának a megalkotása. Ezt követően a víziközmű területen is bevezették a jogintézményt. A védendő fogyasztói státusz bevezetésének a célja, hogy a lakhatás megőrzése, illetve a hajléktalanná válás megelőzése érdekében a legnehezebb anyagi körülmények között élők speciális védelmet élvezzenek az energiaszolgáltatás tekintetében is. A védendő fogyasztó körén belül két kategóriát különböztetünk meg. A védendő fogyasztók egyik kategóriája a szociálisan rászoruló, a másik kategóriája pedig a fogyatékossgal élő fogyasztók csoportja. A Vksztv. 2. § 29. pontja szerint a védendő felhasználó az a természetes személy felhasználó, ideértve a mellékvízmérővel rendelkező elkülönített vízhasználót, valamint a fogyatékkal élő felhasználót is, aki jogszabályban meghatározott szociális helyzete alapján a víziközműszolgáltatásban megkülönböztetett feltételek szerint vehet részt. A víziközműszolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 58/2013. (II.27.) Korm. rendelet alapján szociálisan rászoruló felhasználónak azt a természetes személyt kell tekinteni, aki, vagy akinek a háztartásában élő személy: (a) a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.) 32/B. §-a szerinti időskorúak járadékában részesül; (b) a Szocvtv. 33. §-a szerinti aktív korúak ellátására jogosult; (c) a Szocvtv. 38. §-a szerinti lakásfenntartási támogatásban részesül; (d) a Szocvtv. 40-44. §-a szerinti ápolási díjban részesül; (e) a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) 19. §-a szerinti rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül; (f) a Gyvt. 25. §-a szerinti otthonteremtési támogatásban részesült, a támogatás megállapításától számított 3 éven keresztül; (g) a Gyvt. 54. §-a szerinti nevelőszülő, aki saját háztartásában neveli a gondozásába helyezett átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermeket, vagy (h) a hitelszerződésből eredő kötelezettségeiknek eleget tenni nem tudó természetes személyek lakhatásának biztosításáról szóló törvény alapján a Nemzeti Eszközkezelővel bérleti jogviszonyban áll.

A fenti felsorolás első ránézésre elég széleskörűnek hat, és sok élethelyzetet foglal magában. Azonban azt is észre kell vennünk, hogy a felsorolt jogintézmények egy része 2015. március 1-től nem létezik, vagy nem a hivatkozott nevén. A hivatkozott Szocvtv. ugyanis egy jelentős módosításon esett át. Melynek következtében a lakásfenntartási támogatás a korábbi formájában teljesen megszűnt. A jogintézmény egy olyan pénzbeli szociális ellátás volt, melyet természetben nyújtottak az önkormányzatok. Aki jogosult volt lakásfenntartási támogatásra az megjelölhette, hogy melyik közüzemi díj terhes számára és a támogatás összegét az önkormányzat a fogyasztó nevében belepótolta átutalással az érintett közműszolgáltató részére. A jogszabály állami feladatként határozta meg ennek a támogatásnak a kifizetését.

A jogszabálymódosítás teljes egészében megszüntette a jogintézményt ebben a formájában. Ehhez hasonló megoldást a Szocvtv. 45. §-ban leírt települési támogatás foglal magában. A települési támogatás keretében nyújtható támogatás különösen (a) a lakhatáshoz kapcsolódó rendszeres kiadások viseléséhez, (b) a 18. életévét betöltött tartósan beteg hozzátartozójának az ápolását, gondozását végző személy részére, (c) a gyógyszerkiadások viseléséhez, (d) a lakhatási kiadásokhoz kapcsolódó hátralékot felhalmozó személyek részére. A fentiekén túl a Szocvtv. 45. § (2) szerint az a) pontban meghatározott lakhatáshoz kapcsolódó rendszeres kiadásokhoz való hozzájárulást lakásfenntartási támogatásnak kell tekinteni. A jogalkotó egyrészt kötelező állami feladatból választható önkormányzati feladattá alakította át ennek a támogatásnak a megadását. Másrészről felmerül a kérdés, hogy a védendő fogyasztónak minősül-e az a személy, aki a települési támogatás keretében nyújtott lakásfenntartási ellátás jogosultja? Ha csak a jogszabály szövegét nézzük, akkor nem, mivel egy megszűnt jogintézményre történik visszautalás és az új szabályok említésre sem kerülnek. Ha a gyakorlatot nézzük akkor viszont igen. Kutatásunk során megvizsgáltuk azokat a kérelmeket, amelyeket az egyes szolgáltatók alkalmaznak. A vizsgált kérelmek mindegyikén a lakásfenntartási ellátás, mint jogosító tényező a Szocvtv. 45. §-ra való hivatkozással szerepel. Ennek az oka az, hogy a jogszabály szövegben egy implicit módon megfogalmazott jogszerű értelmezés húzódik meg. Ezen értelmezés alapján ez a jogintézmény átveszi a korábbi lakásfenntartási támogatás helyét. Ha egyéb jogszabály lakásfenntartási támogatást említ, akkor automatikusan a Szocvtv. 45. §-át kell érteni alatta.⁶⁰

A védendő fogyasztók másik csoportját a fogyatékkal élő felhasználók alkotják. A Vksztv 2. § 30. pontja alapján a fogyatékkal élő felhasználó az a személy, aki fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény szerinti fogyatékosági támogatásban részesülő személy, a vakok személyi járadékában részesülő személy, továbbá az a személy, akinek életét vagy egészségét a víziközmű-szolgáltatás felfüggesztése vagy annak korlátozása közvetlenül veszélyezteti. A védendő fogyasztók kategóriája azonban nem mindig különíthető el egymástól élesen. Sok esetben a két személyi csoport egybe esik. A fogyatékkal élő személyek nagy része szociálisan is rászoruló személynek minősülnek. Természetesen a rászorultságot és a fogyatékoságot is igazolni szükséges. Ha egyik, másik vagy mindkét állapot igazolásra került, akkor a szolgáltató felveszi az érintett személyt a védendő fogyasztók nyilvántartásába. A védendő fogyasztók a speciális helyzetüknek megfelelő segítséget kaphatnak.

⁶⁰ Tóth Zs 2016, 172.

A szociálisan rászorulókat fizetési kedvezményt kaphatnak fizetési haladék vagy részletfizetés formájában. A fogyatékkal rendelkező fogyasztókat pedig különösen a méréssel, a leolvasással, a számlázással és a díjfizetési módokkal kapcsolatosan igényeinek megfelelő, különleges bánásmódban kell részesíteni. Abban az esetben, ha egy fogyasztó mindkét jogcímen jogosult a védett fogyasztó státuszra, akkor minden szolgáltatásra jogosult lehet. A nyilvántartásba történő felvételt követően a védendő felhasználó minden év március 31-ig köteles igazolni, hogy védettsége továbbra is fennáll. A határozott időre megállapított védettség esetén a védendő felhasználó a védettségre megállapított határozott időszak alatti években, illetve a védettség lejáratának évében mentesül a március 31-ei igazolási kötelezettség alól, a védettség lejáratának évében csak az e törvény végrehajtására kiadott kormányrendeletben előírtak szerint kell igazolnia a víziközmű-szolgáltató felé a védettsége fennállását

A védendő fogyasztók esetében pont az a lényeg, hogy ne kerüljenek ki a fogyasztói körből társadalmi-vagyoni vagy éppen egészségi állapotuk miatt. A védendő fogyasztó státusz esetében az a cél, hogy annak ellenére, hogy nem feltétlenül tudják a díjakat abban a formában teljesíteni, ami szükséges lenne mégse maradjanak ellátatlanul. A védendő fogyasztó kategória egy olyan jogintézmény, mely szolidaritási alapon biztosítja a vízhez való hozzáférést azon személyek számára, akik valamilyen formában rászorulnak. A védendő fogyasztó státusz azonban nem csak a fizetési nehézségek kapcsán van jelentősége, hanem abban az esetben is, hogy a fogyasztónak jogszabályi kötelezettsége a víz és szennyvíz hálózathoz kapcsolódni.

A fent idézett felsorolásból is kitűnik, hogy a védendő fogyasztói státusz első sorban a Szocvtv.-ben és Gyvt.-ben meghatározott élethelyzetekkel van összefüggésben. A Szocvtv.-ben meghatározott helyzetekben az érintett személyek egy fogyasztási vagy egy főre jutó jövedelme nem, vagy alig haladja meg a teljes öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét a 28.500. forintot. Az időskorúak ellátása esetén a nyugdíjkorhatárt betöltő, de nyugdíjra nem jogosult személyeknek nyújt segítséget. Az aktív korúak ellátása esetén pedig az aktív korú, de a munkaerőpiacon jelen lenni nem tudó rászoruló személyeknek. Az ápolási díj esetében a közeli hozzátartozóját saját otthonában személyesen ápoló személyek megsegítéséről van szó. Az ápolási díjban részesülő személy nem tud munkát vállalni ápolási és gondozási feladatai ellátása kapcsán. Az ápolási díjban részesülő személy a költségvetési törvényben meghatározott alapösszegre jogosult. Az ápolási díj esetében merülhet fel a hipotetikus kérdés, a 2019. január 1-vel tervezett változtatások kapcsán. A változás eredményeképpen a gyermeküket ápolók ápolási díját havi 100.000 ft.-ra emelné a jogalkotó.⁶¹ Kérdés, hogy ez mennyiben változtat, ha változtat egyáltalán a rászorultság megállapítása vonatkozásában és a védendő fogyasztói státuszon? A felvetés az egyenlő bánásmód kérdésének a vizsgálatát is felveti és nem csak a vízhez való jog kapcsán, hanem a szociális ellátásokhoz való jog kapcsán. Ebben az esetben ez a két jogosultság erősen összekapcsolódik. Az ápolási díjra jogosultak között a jogalkotó különbséget tenne aszerint, hogy valaki a gyermekkori személlyel vagy felnőttel van otthon.

⁶¹ Pap (2018) *100 ezerre emelkedik az ápolásra szoruló gyermekek után járó ápolási díj*, <https://merce.hu/2018/10/11/100-ezerre-emelkedik-a-gyermekek-apolasi-dija-de-mi-lesz-ha-felnonek/>[2018.10.28.]

A gyermekükkel otthon lévő személyeknek jár majd az emelt ápolási díj csak. Ha a jogalkotó erre figyelemmel kiemelné ezeket a személyeket a védendő fogyasztók közül, akkor duplán diszkriminációt követne el. Az egyik esetben hátrányosan megkülönbözteti azokat, akik nem gyermekkel vannak otthon. A másik esetben az épp kiemelt csoportot érné hátrányosan a vízhez való jog lehetőségének szűkülése. Egy ellátás összegének a növelése véleményünk szerint nem eredményezi, hogy a két csoport ne lenne azonos helyzetben, ezért a vízhez való hozzáférésnek is azonosnak kell lennie. Ez utóbbi gondolatmenetünk némileg hipotetikus, de fontosnak tartottuk lejegyezni, mert sok esélyt látunk a gyakorlati kérdések felmerülésére is.

7.2. Vízhez való hozzáférés biztosítása közszolgáltatási szerződés hiányában.

A vízhez való hozzáférés biztosítása az igénylő polgár és a víziközműszolgáltató cég között megkötött közszolgáltatási szerződés alapján valósul meg. Ez alapján felmerül a kérdés, hogy azok a személyek, akiknek nincsen ilyen szerződésük hogyan jutnak majd vízhez? Tipikusan olyan személyek vannak ilyen helyzetben, akik rászorulóknak, de a védendő fogyasztókra vonatkozó feltételeknek sem tudnak megfelelni. Jogosan merül fel a kérdés, hogy ezek a személyek vajon ellátás nélkül maradnak-e? A kérdés alapja, hogy az ivóvízhez való jog az Alaptörvényben is szerepel. A Vksztv. 57. § (11) alapján azon személyek részére, akiknek nincs közműszerződésük azok részére közkifolyón kell biztosítani az ivóvizet. Az érintett személy számára 300 méteren belül elérhetővé kell tenni a közkifolyót, ahonnan naponta minimum 20 liter/ fő vizet vételezhet. Ehhez az esethez kapcsolódik a korábban már idézett AJB-5527/2013 számú ügy. Az esethez hozzátartozik, hogy Ózd és az ózdi járás az ország legszegényebb területei közé tartozik, ezért fordulhat elő, hogy közel 1000 háztartásnak nincsen szerződése a vízművekkel. Az érintett személyek elsődlegesen egyes telepszerű lakókörnyezetben élők, szociálisan hátrányos helyzetűnek tekinthető, és a többségükben roma származású. Az alaptörvényből fakadóan és a Vksztv. szabályai alapján a vízi közű szolgáltatóknak szolgáltatási kötelezettsége van. A szolgáltatási kötelezettség alapja az Alaptörvény XX. cikkében megfogalmazott testi és lelki egészséghez való jog. Ezek alapján a szolgáltatóknak gondoskodnia kell arról, hogy ne csak a szerződéses fogyasztók, de a szerződéssel nem rendelkező személyek is hozzáférhessenek az ivóvízhez. A megfelelő mennyiségű és tisztaságú víz biztosításának első sorban a testi egészséghez való joggal van meg a kapcsolata. A közegészségügyi követelmények teljesítéséhez szükséges ivóvízellátás akkor biztosított, ha az ivóvízellátás legalább 20 l/fő/nap mennyiségben a lakóhelytől számítottan legfeljebb 150 méterben belül elérhető. Az említett esetben a szociális és a közegészségügyi kérdések jelentős mértékben össze is kapcsolódtak. A közkutaknak a város részéről történő lezárása olyan napon történt meg, amikor nyári melegben kánikulai időjárás volt. A város indoklása a közkutak lezárására a hirtelen megnövekedett vízfogyasztás volt és a közkifolyók elhelyezkedése. Az alapvető jogok biztosa az intézkedést indirekt diszkriminációnak minősítette. A diszkriminációs kérdéseken túl azonban felveti az arányosság kérdését is. Az arányosság összefügg a szolidaritással. A kérdés ilyenkor mindig az, hogy milyen mértékű szolidaritásra van szükség. Lehet-e mérni egyáltalán? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához kapcsolódik az arányosság.

A kiindulópontunk, hogy a szolidaritás mértéke sosem korlátlan. Helyesebben nem is a szolidaritás a korlátozott, hanem a szolidaritás által ösztönzött cselekvés, vagy lehetőségek biztosítása, hasonlóan a társadalombiztosítás rendszeréhez. Önmagában sosem a korlátozás szükségessége a kérdés, hanem a mértéke. A vízhez való jog korlátozásának arányossága párhuzamba állítható az egyenlő bánásmód megsértése során alkalmazandó kimentési szabállyal. Az Ebktv. 7. § (2) a. pontja határozza meg a kimentési lehetőségeket.⁶² Az olyan: rendelkezés nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét, amely a hátrányt szenvedő fél alapvető jogát másik alapvető jog érvényesülése érdekében, elkerülhetetlen esetben korlátozza, feltéve, hogy a korlátozás a cél elérésére alkalmas és azzal arányos. Véleményünk szerint analógia útján a vízhez való jog korlátozására is alkalmazható az elv. Mindennek a kulcsa az arányosság. A jelen idézett ügyben azonban pont az arányosság hiányzott. Az önkormányzat által felhozott tulajdonhoz való jog nem állt arányban a vízhez való jognak és ezen keresztül az élet és testi épséghez való jog korlátozásával. A tanulmányunk záró részében az AB friss döntése alapján az Alaptörvény XX. és XXI. cikkeinek egymáshoz való viszonyát szeretnénk bemutatni.

7.3. Az arányosság gyakorlati kérdései és a vízhez való jog korlátozása a 13/2018. (IX.4.) AB határozat alapján

A jogalkotó a 2018. július 20-i rendkívüli ülésnapján elfogadta a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. tv. olyan irányú módosítását, mely a magáncélú kutak létesítését kivette az előzetes engedélyeztetésre köteles eljárások közül. A törvény szövegét a Köztársasági Elnök előzetes normakontroll keretében megküldte az Alkotmánybíróságnak. A Köztársasági Elnök indítványában elsősorban az Alaptörvény XXI. cikkében megfogalmazott egészséges környezethez való jogon alapul. Az indítvány kiemeli, hogy a törvénymódosításhoz kapcsolt belügyminisztériumi indoklás szerint a cél olyan szabályozás kialakítása, amely 80 méteres kútmélységig nem teszi szükségessé sem engedélyezési, sem bejelentési eljárás lefolytatását. Ennek megfelelően engedély és bejelentés nélkül létesíthető a 80 m-nél sekélyebb és házi vízigényt meg nem haladó vízkivételt biztosító vízellátási rendszer. A javaslat a karszt zárórétegek érintő és/vagy a kútmélységtől függetlenül a gazdasági célú kút létesítését engedélykötelessé tenné. Ezzel a rendelkezéssel lényegében széles mértékben biztosították volna a vízhez való hozzáférés jogát a lakosság számára. Ha nem is alanyi jogként jelentkezett volna, de ténylegesen korlátozás és engedélyeztetési kötelezettségek nélkül otthoni célra szabadon létesíthetett volna kutat. Az alkotmánybírósági döntés és az indítvány is első sorban a vízhez való jog hozzáféréseinek korlátozás indokát abban látja, hogy biztosítsa a vízhez való hozzáférés jogát. A XX. cikkben foglalt vízhez való jog korlátozása azért szükséges, hogy P) cikkben megfogalmazott természeti örökséghez és a XXI. cikkben megfogalmazott egészséges környezethez való jogon keresztül a vízhez való jog érvényesülni tudjon.

Az engedély nélkül, ezáltal szakmai és minőségi előírások következmények nélküli figyelmen kívül hagyásának lehetőségével létesíthető kutak okozta minőségi

⁶² Gyulavári & Kádár 2009, 118-131.; Jakab 2016, 79.

állapotromlás jelentős kockázata ugyanakkor már a jelen generációk életfeltételeit is közvetlenül befolyásolhatja, nem csupán a XXI. cikk (1) bekezdésén, de adott esetben a testi és lelki egészséghez való jogot garantáló XX. cikk (1) bekezdésén keresztül, melynek érvényesülését Magyarország többek között az egészséges ivóvízhez való hozzáférés biztosításával segíti elő.⁶³ Azonban a XX. cikk szerinti vízhez való jognak és a XXI. cikk szerinti vízhez való jog konfliktusában a szociális elem is megjelenik. Ahogy Varga Zs. András alkotmánybíró külön véleményében is kiemeli: „*Az ivóvízhez hozzáfutás alapjogi jellegét ugyan az Alkotmánybíróság eddig nem mondta ki, de nem képzelhető el élet ivóvíz nélkül. Márpedig nem mindenki számára áll rendelkezésre vezetékes ivóvíz, annak hiányában pedig a saját kút lehet az egyetlen vízforrás. Ilyen esetben pedig az ivóvízhez jutás engedélyhez kötése nyilvánvalóan nem alkotmányos megoldás.*”⁶⁴

A vízhez való jognak, mint szociális alapjognak az értelmezése pont abból indul ki, hogy nincs mindenkinek megfelelő anyagi forrása arra, hogy a vízhez való hozzáférését megfinanszírozza. Ezért is fontos, hogy a jog gondoskodik azon személyek vízhez való hozzáféréséről is, akik önerőből nem jutnának a szolgáltatáshoz. Ennek a kérdésnek a vizsgálata a kútfúrasi szabályokkal összefüggésben is fontos. Kutak fúrása elsődlegesen azon személyek esetében lehet fontos, akik más módon nem jutnak vízhez, vagy azért, mert nincs kiépített közmű, vagy azért, mert nincsenek meg az anyagi lehetőségei. Itt első sorban olyan vízfogyasztókról beszélünk, aki szerződés nélküli fogyasztók lennének, vagy a meglévő vízszolgáltatást szeretnék kiegészíteni költségcsökkentési céllal. A kérdés az, hogy az engedélyeztetési eljárás ténylegesen is aránytalan sérelemmel járna-e a lakosokra? Abból szükséges kiindulnunk, hogy a kutak kiépítése első sorban a vidéki települések és tanyak vízellátásában játszik jelentős szerepet. Ahogy a fentiekben is említettük sokszor a vezetékes víz alternatívája lehet a kút. A vezetékes víz hiánya sokszor az elmaradt régiókban jelentkezik főként az elszegényedett településeken vagy településrészekben. Az önkormányzatnak sokszor nincs pénze az infrastruktúra fejlesztésére. A fejlesztések elmaradásának az egyik oka nagyon sokszor a szociális ellátások kifizetése, mely elviszi a település költségvetésének jelentős részét. A településnek kevés a bevétele, nincs ipar és egyéb adóbevétel. Ebből fakadóan a helyben lakók jelentős része olyan személy, aki rászorulónak minősül. Sokaknál nincs vezetékes víz, de sokuknál előfordulhat kút, mely a vízhez való hozzáférés egyetlen forrása. A kérdés azonban, hogy a társadalmi helyzet okán erre a megoldásra szoruló személyek vízhez való jogának korlátozása-e az engedélyeztetés? A környezethez való jog érvényesülése az általánosan megfogalmazott ellenpólus. A vízbázisok elhasználódása, könnyebb szennyeződése,⁶⁵ ami a vízhez való hozzáférés lehetőségének szűkülését jelentené. Ebből következően az Alaptörvény XX. cikke alapján megfogalmazott vízhez való jog korlátozása az Alaptörvény XXI. cikke a környezet védelme érdekében a társadalomnak a vízhez való hozzáférésének biztosítása okán nem aránytalan korlátozás. A társadalom többségi tagjait érintő kollektív jogok gyakorlása bizonyos esetekben elsőbbséget kell élvezzen az egyén jogaival szemben. A felvázolt esetben a kútfúrasi tevékenység engedélyhez kötése elviekben nem jelenti a

⁶³ 13/2018. (IX.4.) AB határozat 72. pont.

⁶⁴ 13/2018. (IX.4.) AB határozat 136. pont.

⁶⁵ Raisz 2012c, 378.

szociális jogok csorbulását, ha ezzel a vízkincs jelentős része megóvható. Gyakorlati szempontból azonban mégis csak lehetséges, hogy mégis csak aránytalanságokat szül. Az aránytalanság abban áll, hogy rengeteg ember számára olyan kötelezettségek kerülnek előírásra, amit a moratórium időszak alatt nagyon sokan nem tudnak majd teljesíteni. A másik probléma ezen kutak 'legalizálásának' a költsége, mely a legalább 100.000. Ft-ot fog felemészteni. Ez az összeg a korábbi időszakokban engedéllyel állított kutak fennmaradási költsége. Minden összeg kutanként értendő, így, ha valakinek a több kútja is van, az a többszörösét fogja kifizetni.⁶⁶ A kérdés annyiban fontos, hogy az amúgy is rászoruló emberektől elvárható-e ilyen mértékű kiadás?

8. Összegzés

A vízhez való jognak, mint szociális alapjognak az explicit meghatározása a Szociális Pillér szövegében valósult meg elsőként. A gyakorlatban alkalmazásában azonban eddig is jellemző volt ez a megközelítés. Ez fakad lényegében abból, hogy a harmadik generációs jog,⁶⁷de természeténél fogva azonban szociális alapjogként működnek, melyek az egészséghez való jogból erednek és a közösségekhez kapcsolódnak inkább. A közösség tagjai azok, akik igénylik a szociális segítségnyújtás. A jogosultság alapját azonban nem a konkrét joggyakorlás jelenti majd, hanem a joghoz való hozzáférés egyenlősége. Az egyenlőség, arányosság és a szolidaritás fogalmainak a vizsgálata teszi teljessé a képet. Ezek az elemek minden szociális alapjognak a részét képezik. Ebből a szempontból a vízhez való jog természete kettős természetű. Egyrészt, mint harmadik generációs jog a címzettjei nem mindig meghatározhatóak. Ebből kifolyólag a többi harmadik generációs joghoz hasonlóan vitatott a kikényszeríthetősége. Azonban a vízhez való jog kapcsán az állam aktív szerepvállalása is szükséges. Ebben a kontextusban az állam fogalma tágan értelmezendő, felöleli a helyi önkormányzatokat is, amelyekre a szociális területeken hagyományosan nagy szerep hárul, úgy a szervezés, mint a finanszírozás terén.⁶⁸ Ez lényegében érvényesül a vízhez való jog esetében is. A vízhez való hozzáférést kell mindenki számára egyenlően biztosítani, ahol kell megszervezni. Az államnak soha sem a segélyezést kell célul kitűzni, hanem az egyén helyzetbe hozását: olyan körülmények megteremtését, közösségek létrehozását (támogatását), amelyek segítségével az egyén le tudja küzdeni szociális nehézségeit is.⁶⁹ A vízhez való jog pedig a fentiek alapján szociális alapjognak is minősíthető, mivel jelentős mértékű állami befektetésre van szükség ezen a területen, amivel megpróbálják helyzetbe hozni az embereket, azzal, hogy az egyenlő hozzáférés lehetőségét biztosítják a számukra. A hazai és a nemzetközi jogforrásokat elemezve elmondhatjuk, hogy a vízhez való jog mind amellet, hogy harmadik generációs jog szociális alapjog is, mely fakad az Alaptörvény XX. cikkéhez való kapcsolódásából is és a jogosultság fentiekben vázolt természetéből is.

⁶⁶ *Százszekretet tart teljes bizonytalanságban a kúttörvénykódex* 2018, https://hvg.hu/kkv/20181025_Betarthatatlan_a_kuttorveny [2018.10.30.]

⁶⁷ Szalai & Erdős 2018, 88.

⁶⁸ Szalai & Erdős 2018, 89.

⁶⁹ Halász szerk. 2018, 258.

Irodalomjegyzék

1. Az alapvető jogok biztosa és a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztos-helyettes Közös Jelentése az AJB-5527/2013 számú ügyben.
2. Az alapvető jogok biztosa és a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes közös jelentése a Miskolci Önkormányzati Rendészet által koordinált közös ellenőrzési gyakorlatnak, a helyi lakásrendelet és a Miskolc környéki települések rendeletei módosításának, valamint a helyi önkormányzat lakhatási feltételeket érintő egyéb intézkedéseinek vizsgálatáról az AJB-1474/2014. számú ügyben.
3. Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-858/2017. számú ügyben.
4. COM(2017) 251 final Proposal for an Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights Brussels, 26.4.2017.
5. COM(2017) 251 final Proposal for an Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights Brussels, 26.4.2017.
6. Conclusions of the Committee for the Recurrent Discussion on Social Protection, International Labour Conference, 100th Session, 2011 (Geneva).
2. Dr. Téglásiné Dr. Kovács J (2017) *Az élelemhez való jog társadalmi igénye és alkotmányjogi dogmatikája*, PhD értekezés, Budapest, https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Kovacs_Julcsi_dolgozat.pdf [2018.10.16.]
7. European Parliament resolution of 19 January 2017 on a European Pillar of Social Rights (2016/2095(INI)).
8. Gyulavári T & Kádár A M (2009) *A magyar antidiszkriminációs jog vázlatja*, Bíbor Kiadó, Miskolc.
9. Halász I szerk. (2018) *Alkotmányjog*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
10. Hendrickx F (2018) European Labour Law and the Millenium Shift: From Post to (Social) Pillar, In: Frank Hendrickx – Valerio de Stefano szerk., *Game Changers in Labour Law. Shaping the Future of Work. Bulletin of Comparative Labour Relations – 100*, Kluwer Law International BV, Netherlands.
11. Horváth M T, Bartha I & Szilágyi J E (2018) Hó és sár: a víz, mint érték vagy érdek. Képzelt beszélgetés a víz jogalanyisága felvetésének ürügyén, *Közjogi Szemle* 11(3), pp. 14–19.
12. ILO 2012., Proposal for Social Protection Floor (N. 202).
13. Jakab N (2016) *Az egyenlő bánásmód nemzetközi, európai és magyar összefüggései*, Miskolc, Bíbor Kiadó.
14. Jakab N & Szekeres B 2017, A munkajogi védelmi szabályozás múltja és jelene, in: Mélypataki G, szerk., *A szociális jog aktuális kérdései Magyarországon és az Európai Unióban*, pp. 55–69.
15. Jakab N & Szekeres B (2015) A munkavégzési viszonyok változásai és az arra adott válaszok, *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensum-Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, Tom. 16., pp. 141–159.
16. Joint statement of the social partners of 24 March 2017.

17. Kardos G (1996) A szociális jogok jogi kikényszeríthetőségének lehetőségei, *Esély* (6), pp. 21–32.
18. Kovács P (2011) *Nemzetközi közjog*, Osiris Kiadó, Budapest.
19. Környei Á (2011) *Emberi jogok a nemzetközi kapcsolatokban*, Egyetemi jegyzet, Piliscsaba.
20. Mehta L & Madsen B la C (2005) Is the WTO after your water? The General Agreement on Trade in Services (GATS) and poor people's right to water, *Natural Resources Forum* 29(2), pp. 154–164.
21. Mélypataki G (2017) A szociálpolitikát megalapozó tényezők és értékek, in: Jakab N, Mélypataki G & Szekeres B, *A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében*, Bíbor Kiadó, Miskolc.
22. Morten Haugen H (2007) The Nature of Social Human Rights Treaties and Standard-Setting WTO Treaties: A Question of Hierarchy?, *Nordic Journal of International Law* 76, pp. 435–464.
23. Pap Sz I (2018) *100 ezerre emelkedik az ápolásra szoruló gyermekek után járó ápolási díj*, <https://merce.hu/2018/10/11/100-ezerre-emelkedik-a-gyermekek-apolasi-dija-de-mi-lesz-ha-felnonek/> [2018.10.28.]
24. Proposal for a Council Recommendation on access to social protection for workers and the self-employed, COM(2018) 132final.
25. Raisz A & Szilágyi J E (2012) Az agrárjog és kapcsolódó területeinek (környezetjog, vízjognak, szociális jognak, adójognak) fejlődése az Európai Unióban, a nemzetállamokban és a WTO-ban - Development of agricultural law and related fields (environmental law, water law, social law, tax law) in the EU, in countries and in the WTO, *Agrár- és Környezetjog* 7(12), pp. 107–148.
26. Raisz A (2006) Az emberi jogok új kihívások előtt – avagy a globalizáció egyes kérdései, különös tekintettel a WTO-ra, *Collega* 2–3, pp. 238–241.
27. Raisz A (2010) *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának kölcsönhatásában*, Novotni Alapítvány. Miskolc.
28. Raisz A (2012) A Constitution's Environment, Environment in the Constitution, *Est Europa- La Revue Különszám*(1), pp. 37–70.
29. Raisz A (2012a): A vízhez való jog egyes aktuális kérdéseiről, in: Csák Cs, szerk., *Jogtudományi tanulmányok a fenntartható természeti erőforrások témakörében*, Miskolci Egyetem, Miskolc, pp. 151–159.
30. Raisz A (2012b): Magyarország felszín alatti vizei a nemzetközi jog újabb megközelítésében – Kincs, ami nincs?, in: Raisz A, szerk., *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívása*, Miskolci Egyetem Kiadó, Miskolc, pp. 149–160.
31. Raisz A (2012c): A felszín alatti vizek határon átnyúló szennyezésére vonatkozó nemzetközi szabályozás, in: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXX/2, pp. 371–382.
32. Raisz, A & Szilágyi J E (2017) Cross border issues of the Hungarian water resources, *Rivista Quadrimestrale di Diritto Dell'Ambiente* 7(1), pp. 73–98.
33. Social protection floor for a fair and inclusive globalization, Report of the Advisory Group chaired by Michelle Bachelet, Convened by the ILO with the collaboration of the WHO, Geneva, International Labour Organization 2011.

34. Spiegler T (2015) A vízhez való hozzáférés jogának megjelenése a helyi jogalkotásban, *Kodifikáció* 4(2), pp. 48–54.
35. Szalai A & Erdős Cs (2018) *Alkotmánytani és jogi alapismeretek*, Dialóg Campus, Budapest.
36. *Szűzszereket tart teljes bizonytalanságban a kúttörvénykáosz*, 2018, https://hvg.hu/kkv/20181025_Betarthatatlan_a_kuttorveny [2018.10.30.]
37. Szekeres B (2018a) *A változó munkavégzés megjelenése és megítélése a bírói gyakorlatban*, *Miskolci Jogi Szemle* 13(1), pp. 128–144.
38. Szekeres B (2018b) *Munkajogon innen - munkaviszonyon túl: A gazdaságilag függő önfoglalkoztatás és annak munkajogi védelme*, PhD Disszertáció, Miskolc, doi: 10.14750/ME.2018.017.
39. Szekeres B (2018) A foglalkoztatási jogviszonyok átalakulása, a jogalkalmazás (és jogalkotás) előtt álló kihívások, in: Bankó Z, Berke Gy & Tálné Molnár E, szerk., *Quid Juris? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulójára*, pp. 439–450.
40. Szilágyi J E (2013) *Vízjog – Aktuális kihívások a vizek jogi szabályozásában*, Miskolci Egyetem Kiadó, Miskolc.
41. Szilágyi J E (2015) A vízjogi szabályozási csomópontok továbbfejlesztésének lehetőségei, *Pro Futuro* 5(2), pp. 38–54.
42. Szilágyi J E (2015a) Vízhez való jog – ábránd vagy immáron valóság? Igényből az alapvető emberi jogként elismerés útján, *Közjavak* 1(1).
43. Szilágyi J E (2015b) Vízhez való jog – ábránd vagy immáron valóság? II. *Közjavak* 1(1), pp. 41–43.
44. Szilágyi J E (2018) *Vízszemléletű kormányzás – vízpolitika – vízjog*, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
45. The Bratislava Declaration of 16 September 2016.
46. The Rome Declaration of 25 March 2017.
47. Thielbörger P (2014) *The Right(s) to Water, The Multi-Level Governance of a Unique Human Right*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
48. Tóth H (2013) Alapkérdések, In: Tóth H szerk., *Szociális jog*, Miskolci Egyetem Kiadó, Miskolc.
49. Tóth Zs (2016) Települési támogatás, in: Hoffmann I & Mattenheim G, szerk., *Nagykommentár a szociális törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest
50. United Nations Human Settlements Programme. 2010. State of the world's cities 2010–11: Bridging the urban divide (London, Earthscan).
51. Vallasek M (2018) *Román társadalombiztosítási jog*, Forum Iuris, Kolozsvár.
52. WHO, World Health Statistics (Geneva) 2010.